ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ GERHARD REISCHL της 24ης Ιουνίου 1980 *

Κύριε Πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

Στις 22 Νοεμβρίου 1979 ανέπτυξα τις προτάσεις μου επί των συνεκδικαζόμενων υποθέσεων 253/78 και 1/79-3/79 (Guerlain, Rochas, Lanvin, Nina Ricci) καθώς και επί της υποθέσεως 37/79 (Estée Lauder) και 99/79 (Lancôme). Με διάταξη της 16ης Ιανουαρίου 1980, το Δικαστήριο αποφάσισε την επανάληψη της προφορικής διαδικασίας και κάλεσε τους διαδίκους των κυρίων δικών, τα κράτη μέλη, το Συμβούλιο και την Επιτροπή να λάβουν θέση επί των ακολούθων ερωτημάτων:

«Εάν υποτεθεί ότι

α) το παραπέμπον δικαστήριο κρίνει ότι οι υπό κρίση συμφωνίες εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 85, παράγραφος 1,

β) οι επίδικες συμφωνίες στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις 253/78 και 1/79-3/79 καθώς και στην υπόθεση 99/79 πρέπει να θεωρηθούν ως "παλαιές συμφωνίες" υπέρ των οποίων εξασφαλίζεται "προσωρινή ισχύς",

γ) τα έγγραφα, τα οποία απέστειλε η Επιτροπή στους κατ' ιδίαν παρασκευαστές προκειμένου να τους πληροφορήσει για τη θέση των υποθέσεών τους στο αρχείο δεν πρέπει να θεωρηθούν ως αποφάσεις περί εξαιρέσεως κατά την έννοια του άρθρου 8 του κανονισμού 17 ούτε ως αρνητικές πιστοποιήσεις κατά την έννοια του άρθρου 2 του ιδίου κανονισμού,

δ) δεν φαίνεται καθόλου πιθανό ότι η Επιτροπή θα εκδώσει στο ορατό μέλλον τέτοιου είδους αποφάσεις:

1. Αποτελεί η προστασία, της οποίας απολαμβάνουν οι εμπροθέσμως κοινοποιηθείσες ή απηλλαγμένες της υποχρεώσεως κοινοποιήσεως "παλαιές συμφωνίες", εμπόδιο για την εφαρμογή επί των εν λόγω συμφωνιών του εσωτερικού δικαίου κράτους μέλους, το οποίο ενδέχεται να είναι υπό ορισμένη άποψη αυστηρότερο από το κοινοτικό δίκαιο;

2. Δικαιολογούν τα μέχρι τούδε προβληθέντα επιχειρήματα υπέρ της προσωρινής προστασίας των "παλαιών συμφωνιών", υπό τις προαναφερθείσες προϋποθέσεις, τη διατήρηση, χωρίς περιορισμό, της εν λόγω προστασίας κατά της εφαρμογής του άρθρου 85, παράγραφοι 1 και 2, της Συνθήκης από εθνικό δικαστήριο;

3. Ποια λύση θα πρέπει να δοθεί ως προς τις κοινοποιηθείσες ή εξαιρού-

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

μενες της υποχρεώσεως κοινοποιήσεως "νέες συμφωνίες" υπό τις συνθήκες που εκτίθενται στα ερωτήματα 1 και 2;»

Η θέση μου επί των ερωτημάτων αυτών που αποτελούν συμπλήρωμα των προτάσεών μου της 22ας Νοεμβρίου 1979, στις οποίες παραπέμπω κατά τα λοιπά, είναι οι ακόλουθες:

I — *Επί του πρώτου ερωτήματος*

Οι κατηγορούμενοι των κυρίων δικών στις υποθέσεις 253/78, 1/79-3/79 και η εναγομένη της κυρίας δίκης στην υπόθεση 37/79 προβάλλουν ως προς το ερώτημα αυτό την άποψη ότι η προσωρινή προστασία των λεγομένων «παλαιών συμφωνιών» κωλύει την εφαρμογή διατάξεων του εθνικού δικαίου κράτους μέλους οι οποίες είναι αυστηρότερες του δικαίου ανταγωνισμού της Κοινότητας. Τούτο δε, επειδή η Επιτροπή μπορεί ανά πάσα στιγμή να αποφασίσει κατά το άρθρο 7, του κανονισμού 17, με πράξη αναδρομικής ισχύος, ότι μία συμφωνία δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ, ή ότι θα πρέπει να εξαιρεθεί της απαγορεύσεως κατά το άρθρο 85, παράγραφος 3. Η προσωρινή αυτή προστασία δικαιολογείται ακόμη περισσότερο σε περιπτώσεις σαν αυτές που μας απασχολούν εν προκειμένω, όπου οι εμπλεκόμενες επιχειρήσεις τροποποίησαν τις συμφωνίες τους βάσει προτάσεων της Επιτροπής.

Αντίθετα, οι πολιτικώς ενάγοντες των κυρίων δικών στις υποθέσεις 1/79-3/79, η εναγόμενη της κυρίας δίκης στην υπόθεση 99/79, οι Κυβερνήσεις του Βασιλείου του Βελγίου, του Βασιλείου της Δανίας, της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, της Γαλλικής Δημοκρατίας, του Βασιλείου των Κάτω Χωρών, του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρεττανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, καθώς και η Επιτροπή θεωρούν για διαφορετικούς, ωστόσο, λόγους, ότι το αυστηρότερο εθνικό δίκαιο του ανταγωνισμού είναι εφαρμοστέο στις παρούσες υποθέσεις.

Οι πολιτικώς ενάγοντες των κυρίων δικών στις υποθέσεις 1/79-3/79, η εναγόμενη της κυρίας δίκης στην υπόθεση 99/79, η Κυβέρνηση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και η Επιτροπή έχουν τη γνώμη ότι υποστηρίζουν την άποψη ότι τούτο ισχύει μόνο στις περιπτώσεις στις οποίες η Επιτροπή αποφάσισε την αναστολή της διαδικασίας. Διότι, στις περιπτώσεις αυτές δεν φαίνεται πλέον πιθανό ότι, εάν δεν υπάρξει αποφασιστική μεταβολή των πραγματικών δεδομένων, η Επιτροπή θα προβεί σε αρνητική πιστοποίηση κατά το άρθρο 85, παράγραφος 1, ή στην έκδοση αποφάσεως περί εξαιρέσεως κατά το άρθρο 85, παράγραφος 3. Σε τέτοιες περιπτώσεις δεν υπάρχει επίσης πλέον φόβος η εφαρμογή του αυστηροτέρου εθνικού δικαίου να θέσει σε κίνδυνο τους σκοπούς της Συνθήκης στο χώρο του δικαίου του ανταγωνισμού.

Αντίθετα, κατά τη γνώμη της Βρεττανικής, Γαλλικής, Δανικής, Βελγικής και Ολλανδικής Κυβερνήσεως, η προσωρινή ισχύς των παλαιών συμφωνιών αυτή καθεαυτή δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να εμποδίσει την εφαρμογή αυστηροτέρων εθνικών διατάξεων περί ανταγωνισμού. Κατά την άποψη της Βρεττανικής Κυβερνήσεως, τούτο συνάγεται ήδη με βάση τη σκέψη ότι μία συμφωνία είναι δυνατό να στερείται εννόμων αποτελεσμάτων βάσει εθνικών διατάξεων οι οποίες δεν έχουν καμία απολύτως σχέση με το δίκαιο του ανταγωνισμού. Κατά την εν λόγω κυβέρνηση, δεν φαίνεται να υπάρχει κανένας λόγος που να επιβάλλει να γίνεται διάκριση μεταξύ διατάξεων δικαίου του ανταγωνισμού και άλλων διατάξεων του εθνικού δικαίου στο πλαίσιο αυτό. Η Γαλλική Κυβέρνηση υπογραμμίζει την ίδια άποψη επικαλούμενη την απόφαση επί της υποθέσεως 59/77 (De Bloos κατά Bouyer,

απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 1977, Recueil 1977, σ. 2359) η οποία αναφερόμενη στις έννομες συνέπειες κοινοποιηθείσης ή απηλλαγμένης της υποχρεώσεως κοινοποιήσεως παλαιάς συμφωνίας, παραπέμπει στο επ' αυτής εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο. Η Δανική Κυβέρνηση επισημαίνει στο πλαίσιο αυτό, ότι ακόμη και μία αρνητική πιστοποίηση ή απόφαση περί εξαιρέσεως της Επιτροπής δεν κωλύει την εφαρμογή του εθνικού δικαίου περί ανταγωνισμού, και ότι, κατά συνέπεια, τούτο ισχύει και στην περίπτωση συμφωνιών με προσωρινή ισχύ, των οποίων το σύμφωνο ή μη προς το άρθρο 85 δεν έχει κριθεί από την Επιτροπή. Τέλος, η Βελγική Κυβέρνηση επισημαίνει το γεγονός ότι το δίκαιο του ανταγωνισμού της Κοινότητας επιδιώκει διαφορετικούς σκοπούς απ' ό,τι το εθνικό δίκαιο περί ανταγωνισμού. Έτσι, η κατά το κοινό δίκαιο προσωρινή ισχύς μιας συμφωνίας κωλύει μόνο την εφαρμογή από τα εθνικά δικαστήρια του άρθρου 85, παράγραφοι 1 και 2, της Συνθήκης ΕΟΚ, εφόσον η Επιτροπή δεν έχει κινήσει καμία διαδικασία, όχι όμως και την εφαρμογή τυχόν αυστηροτέρων εθνικών διατάξεων. Όταν δε, όπως γίνεται γενικά δεκτό, οι εθνικές αρχές και τα εθνικά δικαστήρια μπορούν να κηρύσσουν ανίσχυρες κατά το εθνικό δίκαιο συμφωνίες ως προς τις οποίες η Επιτροπή έχει προβεί σε αρνητική πιστοποίηση, είναι παράλογο να μην μπορούν να ενεργήσουν κατά τον ίδιο τρόπο κατά αποφάσεων, οι οποίες προσκρούουν αυτές καθεαυτές στο άρθρο 85, παράγραφος 1, έχουν όμως εξαιρεθεί της απαγορεύσεως από την Επιτροπή δυνάμει του άρθρου 85, παράγραφος 3, παρά το ότι συνιστούν μεγαλύτερο κίνδυνο για τον ανταγωνισμό απ' ό,τι οι πρώτες.

Ενόψει των ανωτέρω, έχω την εντύπωση ότι η συζήτηση κατά βάση στρέφεται γύρω από το αν και σε ποιο βαθμό θα πρέπει η μέχρι τούδε νομολογία του Δικαστηρίου, δηλαδή, αφενός, η απόφαση επί της υποθέσεως 14/68 (Walt Wilhelm και άλλοι κατά Bundeskartellamt, απόφαση της 13ης Φεβρουαρίου 1969, Recueil 1969, σ. 1) και, αφετέρου, οι αποφάσεις που εκδόθηκαν σχετικά με την προσωρινή ισχύ των λεγομένων παλαιών συμφωνιών επί των υποθέσεων 48/72 (SA Brasserie de Haecht κατά Wilkin και Janssen-Haecht II, απόφαση της 6ης Φεβρουαρίου 1973, Recueil 1973, σ. 77) και 59/77 (Ets. A. de Bloos SPRL κατά Société en commandite par actions «Bouyer», απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 1977, Recueil 1977, σ. 2359), θα πρέπει να τροποποιηθεί ή να συμπληρωθεί.

Είμαι πεπεισμένος ότι οι βασικοί κανόνες της αποφάσεως επί της υποθέσεως 14/68 (Walt Wilhelm) περί της σχέσεως του κοινοτικού και του εθνικού δικαίου του ανταγωνισμού που ενδιαφέρουν εν προκειμένω δεν θα πρέπει να θιγούν. Κατά την εν λόγω απόφαση η εφαρμογή του εθνικού δικαίου γίνεται δεκτή μόνο στο βαθμό που δεν εμποδίζει την απρόσκοπτη και ομοιόμορφη εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου του ανταγωνισμού και την πλήρη επαγωγή των αποτελεσμάτων που έχουν θεσπισθεί ή πρόκειται να θεσπισθούν για την εφαρμογή του στο σύνολο της κοινής αγοράς. Στην απόφαση υπενθυμίζεται περαιτέρω ότι το κοινοτικό δίκαιο επιτρέπει στις κοινοτικές αρχές να προβούν και σε ορισμένες θετικές, αν και έμμεσες, ενέργειες προκειμένου να προαγάγουν την αρμονική ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων στο εσωτερικό της Κοινότητας, κατά την έννοια του άρθρου 2 της Συνθήκης ΕΟΚ, γεγονός που αναμφίβολα αναφέρεται στη δυνατότητα εκδόσεως αποφάσεων περί εξαιρέσεως κατά το άρθρο 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης ΕΟΚ. Τέλος, στην απόφαση επισημαίνεται ακόμη ότι οι εθνικές αρχές θα πρέπει να λάβουν τα ενδεδειγμένα μέτρα σε περίπτωση κατά την οποία, ενώ διαρκεί μία διαδικασία σε εθνικό επίπεδο, φαίνεται πιθανό ότι η ενώπιον της Επιτροπής εκκρεμής διαδικασία που αφορά την ίδια συμφωνία θα καταλήξει σε απόφαση προς τα αποτελέσματα της οποίας δεν θα συμβιβάζεται η απόφαση των εθνικών αρχών.

Ασφαλώς, δεν συμβιβάζεται προς τις αρχές αυτές η άποψη κατά την οποία η ευρεία

εφαρμογή των διατάξεων των εθνικού δικαίου δεν προσκρούει στην προσωρινή ισχύ των παλαιών συμφωνιών, ακόμα και στην περίπτωση που το πρώτο εντάσσεται στο χώρο του δικαίου του ανταγωνισμού, επιδιώκει, δηλαδή, σκοπούς ανάλογους προς αυτούς που επιδιώκονται από το κοινοτικό δίκαιο του ανταγωνισμού. Την άποψη αυτή δεν μπορεί επίσης να στηρίξει το επιχείρημα, ότι η παράλληλη αυτή εφαρμογή δεν επιδέχεται αμφισβήτηση ενόψει των εν μέρει διαφορετικών σκοπών ή του διακεκριμένου πεδίου δράσεως των εθνικών αποφάσεων και της εδαφικά περιορισμένης ισχύος τους. Δεν θα πρέπει πάντως στην προκειμένη περίπτωση να παραβλέπεται το γεγονός ότι η εξάρθρωση ενός συστήματος διανομής διά της εφαρμογής του εθνικού δικαίου σε *ένα* κράτος μέλος έχει κατ' ανάγκη επιπτώσεις και στην ίδια την ύπαρξη του συστήματος αυτού σε άλλα κράτη μέλη. Ομοίως, στο πλαίσιο αυτό δεν μου φαίνεται ότι αρκεί η αναφορά στην υποχρέωση τροποποιήσεως των εθνικών αποφάσεων σε συνέχεια της μεταγενέστερης έκδοσης αποφάσεων περί εξαιρέσεως δυνάμει του άρθρου 85, παράγραφος 3, την οποία λαμβάνει υπόψη η Δανική Κυβέρνηση· διότι, μία αρνητική εθνική απόφαση ασφαλώς παραμερίζει τα κοινοτικά αποτελέσματα της προσωρινής ισχύος δεν αντιλαμβάνομαι δε, πώς σε περίπτωση μεταγενέστερης εκδόσεως αποφάσεως κατά το άρθρο 85, παράγραφος 3, θα μπορούσε να χωρήσει αναδρομικώς η ανάλογη προσαρμογή της νομικής καταστάσεως σε εθνικό επίπεδο.

Όσον αφορά, εξάλλου, τη νομολογία σχετικά με την *προσωρινή ισχύ των λεγομένων παλαιών συμφωνιών* — και στις δύο προαναφερθείσες αποφάσεις επί των υποθέσεων 48/72 (Haecht II) και 59/77 (De Bloos) αναφέρεται ότι αυτή θα πρέπει να θεωρείται ότι διαρκεί *μέχρι την έκδοση αποφάσεως από την Επιτροπή* —, δεν θα θεωρούσα εύλογο να αποκλίνει απ' αυτήν τώρα το Δικαστήριο με την αιτιολογία ότι η μεταβατική περίοδος την οποία είχε καταρχάς κατά νου διέρρευσε εν τω μεταξύ. Μια τέτοια αιτιολογία θα ήταν ασφαλώς νοητή κατά το χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως επί της υποθέσεως 59/77 (στις 14 Δεκεμβρίου 1977), προφανώς όμως δεν ελήφθη υπόψη. Εάν εχρησιμοποιείτο ξαφνικά τώρα, θα ετίθετο σε κίνδυνο η αρχή της ασφάλειας του δικαίου η οποία τονίζεται κατ' επανάληψη στην εν λόγω νομολογία. Εξάλλου, δεν θα πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι δεν έχουν διευκρινιστεί όλα τα νομικά προβλήματα στην πρακτική της Επιτροπής και στη νομολογία και ότι δεν έχει ακόμη επιτευχθεί η έγκαιρη προσαρμογή προς αυτές από τους συμβαλλομένους των συμφωνιών. Αναφέρθηκε, μάλιστα, από την Επιτροπή ότι εξετάζονται ακόμη μερικές περιπτώσεις, για τις οποίες δεν έχει ακόμα αποκλειστεί το ενδεχόμενο αναδρομικής εφαρμογής των άρθρων 6 και 7 του κανονισμού 17. Η έκδοση αντιθέτων εθνικών αποφάσεων — υπενθυμίζω σχετικά τις αρχές της αποφάσεως 14/68 (Walt Wilhelm) — δεν θα συμβιβαζόταν με μια τέτοια λύση.

Έτσι, κατά τη γνώμη μου, η έκφραση «μέχρι να εκδοθεί απόφαση από την Επιτροπή» που περιέχεται και στις δύο προαναφερθείσες αποφάσεις μπορεί να θεωρηθεί ότι δεν αναφέρεται κατ' ανάγκη σε *τυπικές* αποφάσεις, αλλά ότι αρκούν αποφάσεις περί αναστολής της διαδικασίας σαν αυτές που λήφθηκαν στην προκειμένη περίπτωση. Προφανώς, η νομολογία του Δικαστηρίου βασίστηκε στη σκέψη ότι τουλάχιστον εφόσον υπάρξει προσήκουσα κοινοποίηση συμφωνιών επί θεμάτων ανταγωνισμού εκδίδεται σε κάθε περίπτωση απόφαση της Επιτροπής. Τώρα πλέον έχει καταστεί σαφές ότι, λόγω του εξαιρετικά μεγάλου αριθμού των υποβαλλομένων υποθέσεων, αυτό δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Σε πολλές περιπτώσεις, όπου μετά την κατά προτροπή της Επιτροπής τροποποίηση των οικείων συμφωνιών δεν βρίσκει πλέον κατά την άποψη της Επιτροπής εφαρμογή το άρθρο 85, παράγραφος 1, δεν εκδόθηκαν τυπικές αποφάσεις κατά την έννοια των αρνητικών πιστοποιήσεων, γιατί αυτό, λό-

γω του κάπως περίπλοκου χαρακτήρα της διαδικασίας, η Επιτροπή θα επιβαρυνόταν πολύ και η σχετικά μικρή αρμόδια επί θεμάτων ανταγωνισμού υπηρεσία της θα εστερείτο της δυνατότητος να ασχοληθεί με σημαντικότερα θέματα. Έτσι, σε πολλές περιπτώσεις αρκέστηκε η Επιτροπή στην έκδοση των γνωστών από την παρούσα διαδικασία αποφάσεων περί θέσεως στο αρχείο που υπογράφονταν από έναν ανώτερο υπάλληλό της. Υπό τις συνθήκες αυτές, φαίνεται απόλυτα εύλογο να μη συνδυάζονται με την προσωρινή ισχύ παλαιών συμφωνιών μόνο τυπικές αποφάσεις της Επιτροπής. Μπορεί μάλιστα να θεωρηθεί ότι αρκεί ακόμη και γνώμη της Επιτροπής, η οποία ως προς τα αποτελέσματά της ισοδυναμεί προς οιονεί αρνητική πιστοποίηση, καθόσον μάλιστα και αυτή δεσμεύει, κατά κάποιον τρόπο, την Επιτροπή, αφού επιτρέπει τη μεταγενέστερη άσκηση της κοινοτικής αρμοδιότητας μόνο σε περίπτωση μεταβολής των πραγματικών δεδομένων ακόμα δε και στην περίπτωση αυτή μόνο με αποτελέσματα ex nunc. Στις περιπτώσεις διατυπώσεως τέτοιας γνώμης, αλλά *μόνο* τότε — απλή αδράνεια της Επιτροπής δεν θα πρέπει να εκληφθεί ως *σιωπηρή* αρνητική πιστοποίηση — μπορεί να υποτεθεί, για λόγους ασφαλείας του δικαίου, ότι η οικεία συμφωνία είναι έγκυρη από απόψεως κοινοτικού δικαίου και ότι η έκδοση αποφάσεως περί εξαιρέσεως κατά το άρθρο 85, παράγραφος 3, ή τυπικής αρνητικής πιστοποιήσεως εκ μέρους της Επιτροπής δεν φαίνεται πλέον πιθανή. Έτσι, είναι ελεύθερο το πεδίο για την εφαρμογή του εθνικού δικαίου, ακόμη κι αν αυτό είναι αυστηρότερο από το κοινοτικό.

Στις υποθέσεις που αποτελούν το αντικείμενο των κυρίων δικών, το γεγονός ότι η Επιτροπή διαπίστωσε, αν και όχι με τυπικές αποφάσεις, ότι το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ, δεν βρίσκει εφαρμογή μετά την τροποποίηση των συμφωνιών, δεν εμποδίζει την εκ μέρους, παραδείγματος χάριν, του Γάλλου δικαστή εφαρμογή των κανόνων περί «αρνήσεως πωλήσεως», εφόσον αυτό δικαιολογείται ακόμη μετά τις πιο πρόσφατες εξελίξεις της νομολογίας στον τομέα της βιομηχανίας αρωμάτων. Φαίνεται να υπάρχουν πολύ λίγες αμφιβολίες επ' αυτού, καθόσον μάλιστα δεν αναμένεται πράγματι ότι, εν πάση περιπτώσει, ο Γάλλος δικαστής — γιατί η κατάσταση εμφανίζεται κάπως διαφορετική στην περίπτωση της παραπομπής της ολλανδικής υποθέσεως — θα κρίνει ότι εφαρμόζεται το άρθρο 85, παράγραφος 1, στις ενώπιόν του εκκρεμούσες υποθέσεις, αντίθετα προς την άποψη της Επιτροπής, η οποία κατά κανόνα έχει δυνατότητες καλύτερης πληροφόρησης και καλύτερη γενική εποπτεία των πραγμάτων. Εάν, όμως, ο εθνικός δικαστής θεωρήσει ότι πληρούνται οι πραγματικές προϋποθέσεις του άρθρου 85, παράγραφος 1, θα έπρεπε οπωσδήποτε η ίδια άποψη να γίνει δεκτή όσον αφορά την εφαρμογή του εθνικού δικαίου, εφόσον για την εκτίμησή του αυτή θα είχε λάβει υπόψη ότι οι συμφωνίες τροποποιήθηκαν, διατυπώθηκαν δηλαδή στενότερα, καθ' ότι στην περίπτωση αυτή δεν θα μπορούσε πλέον να γίνει λόγος για παλαιά συμφωνία προσωρινής ισχύος.

II — *Επί του δευτέρου ερωτήματος*

Οι κατηγορούμενοι των κυρίων δικών στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις 253/78 και 1/79-3/79, η εναγομένη της κυρίας δίκης στην υπόθεση 37/79, καθώς και η Βρεττανική και Γαλλική Κυβέρνηση υποστηρίζουν την άποψη ότι η προσωρινή προστασία των λεγομένων «παλαιών συμφωνιών» θα πρέπει να διατηρηθεί χωρίς περιορισμό και στο μέλλον. Οι κατηγορούμενοι και οι εναγόμενες των κυρίων δικών στις προαναφερθείσες υποθέσεις θεμελιώνουν την άποψή τους στο άρθρο 7 του κανονισμού 17. Η Βρεττανική Κυβέρνηση θέτει μεν υπό αμφισβήτηση παραπομπή στην εν λόγω διάταξη, φρονεί όμως ότι η διατήρηση της προστασίας των παλαιών συμφωνιών δικαιολογείται με βάση το γεγονός ότι η Συνθήκη δεν περιέχει καμία μεταβατική διάταξη ως προς το άρθρο 85, παράγραφος 2, για τις

παλαιές αυτές συμφωνίες ενώ και η επεξεργασία των κατ' ιδίαν περιπτώσεων εκ μέρους της Επιτροπής συνεπάγεται σημαντικές καθυστερήσεις. Κατά την άποψη της Γαλλικής Κυβερνήσεως, οι παράγραφοι 1 και 3 του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΟΚ αποτελούν μία αδιάσπαστη ενότητα, με αποτέλεσμα, μόνο η Επιτροπή να είναι σε θέση να επαληθεύσει τη συνδρομή των προϋποθέσεων ισχύος των παλαιών συμφωνιών. Κατά συνέπεια, τα κατ' ιδίαν πρόσωπα δεν μπορούν να θέσουν υπό αμφισβήτηση την εν λόγω ισχύ, εφόσον η Επιτροπή δεν έχει αποφανθεί σχετικά.

Αντίθετα, η Βελγική, Δανική και Γερμανική Κυβέρνηση, η Επιτροπή και οι εναγόμενες της κυρίας δίκης στην υπόθεση 99/79 υποστηρίζουν την άποψη, ότι η διατήρηση της προσωρινής προστασίας των παλαιών συμφωνιών δεν δικαιολογείται πλέον. Η Δανική Κυβέρνηση είναι της γνώμης, ότι η περαιτέρω διατήρηση της προστασίας των παλαιών συμφωνιών καταλήγει σε αρνησιδικία έναντι εκείνων επί των οποίων οι παλαιές συμφωνίες ενδέχεται να έχουν αρνητικές επιπτώσεις. Κατά την άποψή της, το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ, ισχύει άμεσα και η διαδικασία παραπομπής για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 177 εξασφαλίζει την ομοιόμορφη εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου. Περαιτέρω, οι συμβαλλόμενοι στις παλαιές συμφωνίες είχαν αρκετό χρόνο στη διάθεσή τους για να προσαρμόσουν τις συμφωνίες στις κοινοτικές διατάξεις.

Κατά την άποψη της Βελγικής Κυβερνήσεως, οι κοινοποιηθείσες παλαιές συμφωνίες οι οποίες ούτε απαγορεύονται ούτε έχουν εξαιρεθεί της απαγορεύσεως ατομικώς ή ως ομάδα, θα πρέπει να τυγχάνουν της μεταχειρίσεως που επιφυλάσσεται σε συμφωνίες ως προς τις οποίες έχει χωρήσει αρνητική πιστοποίηση. Όπως ακριβώς η Επιτροπή μπορεί ανά πάσα στιγμή λόγω οικονομικών ή νομικών εξελίξεων να εκδώσει για το μέλλον απόφαση περί απαγορεύσεως βάσει του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ, μπορούν να το πράξουν και οι αρχές ή τα δικαστήρια κράτους μέλους.

Η Γερμανική Κυβέρνηση είναι της γνώμης, ότι η διατήρηση της προσωρινής προστασίας των παλαιών συμφωνιών δεν δικαιολογείται πλέον, όταν η Επιτροπή καθιστά γνωστό ότι δεν πρόκειται να εκδώσει καμία απόφαση περί εξαιρέσεως δυνάμει του άρθρου 85, παράγραφος 3.

Κατά την άποψη της Επιτροπής, η προσωρινή ισχύς των παλαιών συμφωνιών διαρκεί μόνο από την κοινοποίηση μέχρι την έκδοση αποφάσεως από την Επιτροπή. Από τη στιγμή κατά την οποία — όπως στην περίπτωση αναστολής της διαδικασίας — καθίσταται βέβαιο ότι η Επιτροπή δεν πρόκειται να εκδώσει απόφαση περί εξαιρέσεως, δεν δικαιολογείται πλέον η διατήρηση της προσωρινής προστασίας. Στην περίπτωση αυτή, κατά την Επιτροπή, μπορούν οι παλαιές συμφωνίες να τυγχάνουν της ιδίας ακριβώς μεταχειρίσεως με τις κοινοποιηθείσες νέες συμφωνίες (βλ. σκέψεις 11 και 12 στην απόφαση της 6ης Φεβρουαρίου 1973, υπόθεση 48/72, de Haecht II, Recueil 1973, σ. 77 επ.). Ο εθνικός δικαστής μπορεί σ' αυτή την περίπτωση να κηρύξει άκυρη τη συμφωνία δυνάμει του άρθρου 85, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΟΚ, εφόσον δεν υπάρχει αμφιβολία περί του ότι η εν λόγω συμφωνία δεν συμβιβάζεται προς το άρθρο 85, παράγραφος 1.

Κατά την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, οι λεγόμενες παλαιές συμφωνίες, οι οποίες υφίσταντο κατά τη θέση σε ισχύ του κανονισμού 17, στις 13 Μαρτίου 1962, και κοινοποιήθηκαν εγκαίρως παράγουν πλήρη τα αποτελέσματά τους (βλ. απόφαση της

14ης Δεκεμβρίου 1977 επί της υποθέσεως 59/77, De Bloos κατά Bouyer, Recueil 1977, σ. 2359). Όπως ήδη ανέφερα στις προτάσεις μου της 22ας Νοεμβρίου 1979, το εθνικό δικαστήριο μπορεί να αποφανθεί περί της ακυρότητας τέτοιων συμφωνιών κατά το άρθρο 85, μόνο αφού η Επιτροπή εκδώσει προηγουμένως απόφαση βάσει του κανονισμού 17.

Δεν θεωρώ σωστό να εγκαταλειφθεί η θεωρία της προσωρινής ισχύος λόγω της παρελεύσεως του χρόνου και μόνο και δεν θεωρώ ότι ενδείκνυται η απλή εξομοίωση των ρυθμίσεων που ισχύουν για τις παλαιές και τις νέες συμφωνίες, οι οποίες ουσιαστικά εκκινούν από διαφορετική βάση και έχουν διαφορετικές έννομες συνέπειες (βλ. τα άρθρα 6 και 7 του κανονισμού 17). Επίσης, έχω αμφιβολίες περί του αν, στην περίπτωση που η εξέταση μιας παλαιάς συμφωνίας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι αυτή — εφόσον δεν υπάρξει μεταβολή των συνθηκών — δεν συμβιβάζεται προς το άρθρο 85, παράγραφος 1, η εν λόγω συμφωνία πρέπει να κηρυχθεί άκυρη μόνο ex nunc.

Σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 1, από το εθνικό δικαστήριο, δεν θα πρέπει να λησμονείται ότι σε περίπτώσεις σαν αυτές που μας απασχολούν εν προκειμένω, όπου η Επιτροπή ήταν της γνώμης ότι δεν εύρισκε εφαρμογή το άρθρο 85, *παράγραφος 1,* δεν έχει διεξαχθεί καθόλου έρευνα κατά το άρθρο 85, παράγραφος 3. Εάν τυχόν τώρα αποδειχθεί, μετά τις διευκρινιστικές παρατηρήσεις του Δικαστηρίου επί του άρθρου 85, παράγραφος 1, ότι η άποψη της Επιτροπής όσον αφορά το άρθρο 85, παράγραφος 1, δεν είναι ορθή, μπορεί πάντα να αντιμετωπίζεται το ενδεχόμενο να εκδοθεί απόφαση κατά το άρθρο 85, παράγραφος 3, αφού έχουν πράγματι υποβληθεί σχετικές αιτήσεις, επί των οποίων η ίδια η Επιτροπή δεν έχει ακόμη αποφανθεί· περαιτέρω, η Επιτροπή θα μπορούσε, κατά το άρθρο 7, του κανονισμού 17, να ζητήσει με απόφασή της τροποποίηση των συμφωνιών εις τρόπον ώστε αυτές να μην εμπίπτουν πλέον σε καμία περίπτωση στην απαγόρευση του άρθρου 85, παράγραφος 1, και μάλιστα αναδρομικώς.

Συνεπώς, το κρίσιμο ερώτημα για το εθνικό δικαστήριο είναι, εάν είναι πιθανό να προβεί η Επιτροπή σε τέτοιες πράξεις. Επ' αυτού μπορούν να βοηθήσουν το εθνικό δικαστήριο η μέχρι τούδε πρακτική και η νομολογία, αλλά και οι οδηγίες που θα δοθούν στην παρούσα δίκη ως προς την ερμηνεία του άρθρου 85, παράγραφος 3. Εάν, με βάση τα στοιχεία αυτά, καταλήξει στο συμπέρασμα ότι δεν μπορεί να αναμένεται ούτε απόφαση περί εξαιρέσεως ούτε αρνητική πιστοποίηση και ότι δεν υπάρχει βάσιμη αμφιβολία περί του ότι η συμφωνία δεν συμβιβάζεται προς το άρθρο 85, παράγραφος 1, μπορεί το εθνικό δικαστήριο να κηρύξει την εν λόγω συμφωνία άκυρη κατά την παράγραφο 2. Εάν, με βάση την τηρουμένη πρακτική, το Δικαστήριο δεν αμφιβάλλει περί του ότι η συμφωνία μπορεί να εξαιρεθεί της απαγορεύσεως, αποκλείει την εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 2, αφού στην περίπτωση αυτή η συμφωνία πρέπει να θεωρηθεί έγκυρη. Εάν, όμως, το εθνικό δικαστήριο διατηρεί ακόμη αμφιβολίες και δισταγμούς, επειδή δεν έχουν διευκρινιστεί όλα τα ζητήματα που απορρέουν από το άρθρο 85, παράγραφος 3, συμπεριλαμβανομένων αυτών που έχουν σχέση με την επιλεκτική διανομή βάσει ποσοτικών κριτηρίων, θα πρέπει ασφαλώς — όπως και σε ανάλογη περίπτωση νέας συμφωνίας — να αποφασίσει την αναστολή της διαδικασίας, προκειμένου να ζητηθεί από κάποιο διάδικο η διατύπωση γνώμης εκ μέρους της Επιτροπής σχετικά με το άρθρο 85, παράγραφος 3.

III — *Επί του τρίτου ερωτήματος*

Κατά την άποψη των κατηγορουμένων των κυρίων δικών στις υποθέσεις 253/78 και 1/79-3/79 καθώς και των εναγομένων της

κυρίας δίκης στην υπόθεση 37/79, οι κοινοποιηθείσες νέες συμφωνίες θα πρέπει να τυγχάνουν της ιδίας ακριβώς μεταχειρίσεως με τις λεγόμενες παλαιές συμφωνίες, διότι και επ' αυτών θα μπορούσε ανά πάσα στιγμή να εκδοθεί από την Επιτροπή απόφαση περί εξαιρέσεως με αναδρομικά αποτελέσματα.

Η Βρεττανική, Δανική, Βελγική, Γαλλική και Γερμανική Κυβέρνηση είναι της γνώμης ότι και επί νέων συμφωνιών που έχουν κοινοποιηθεί μπορεί να εφαρμοστεί το αυστηρότερο ενδεχομένως εθνικό δίκαιο του ανταγωνισμού. Η Βρεττανική, Δανική και Γερμανική Κυβέρνηση παραπέμπουν στην απόφαση επί της υποθέσεως 48/72 της 6ης Φεβρουαρίου 1973 (de Haecht II, Recueil 1973, σ. 77 επ.), κατά την οποία οι νέες συμφωνίες δεν απολαύουν καμιάς ιδιαίτερης προστασίας. Κατά την άποψη της Γαλλικής Κυβερνήσεως, θα έπρεπε για τις νέες συμφωνίες να προβλέπεται τουλάχιστον κάποια προστασία με τη μορφή «τεκμηρίου εγκυρότητας» μέχρι την έκδοση κάποιας αποφάσεως της Επιτροπής. Η Βελγική Κυβέρνηση υποστηρίζει την άποψη ότι το εθνικό δικαστήριο μπορεί να εφαρμόσει το άρθρο 85, παράγραφος 1, επί νέων συμφωνιών, εφόσον η Επιτροπή δεν κινεί καμία διαδικασία. Κατά τη γνώμη της Επιτροπής, το εθνικό δικαστήριο θα πρέπει καταρχάς να εξετάσει εάν είναι δυνατόν είτε βάσει αποφάσεως περί εξαιρέσεως ομάδος συμφωνιών είτε βάσει ατομικής αποφάσεως να είναι έγκυρη η επίδικη συμφωνία. Εάν συμβαίνει κάτι τέτοιο, η συμφωνία θα πρέπει να θεωρείται οριστικά έγκυρη από την άποψη του κοινοτικού δικαίου. Στην αντίθετη περίπτωση, το εθνικό δικαστήριο μπορεί να κηρύξει τη συμφωνία άκυρη, εφόσον δεν υπάρχει αμφιβολία περί του ότι αυτή δεν συμβιβάζεται προς το άρθρο 85, παράγραφος 1, και είναι βέβαιο ότι δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 85, παράγραφος 3. Εάν το εθνικό δικαστήριο δεν μπορεί να διαλύσει τις αμφιβολίες του ως προς το σύμφωνο της επίδικης συμφωνίας με το άρθρο 85, έχει τη δυνατότητα να αναστείλει τη διαδικασία προκειμένου να δώσει στους διαδίκους την ευκαιρία να ζητήσουν τη γνώμη της Επιτροπής, η οποία στη συνέχεια μπορεί να χρησιμεύσει ως βάση της αποφάσεώς του. Το εθνικό δικαστήριο μπορεί πάντα να εφαρμόσει το αυστηρότερο εθνικό δίκαιο, όταν η συμφωνία είναι άκυρη κατά το κοινοτικό δίκαιο. Αντίθετα, εάν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η επίδικη συμφωνία είναι οριστικά έγκυρη, κωλύεται να εφαρμόσει το αυστηρότερο εθνικό δίκαιο του ανταγωνισμού.

1. Όσον αφορά, καταρχάς, την εφαρμογή του *εθνικού δικαίου*, θα πρέπει και στο πλαίσιο αυτό να τηρούνται προ οφθαλμών οι αρχές που διατυπώθηκαν στην απόφαση 14/68 (Walt Wilhelm και άλλοι κατά Bundeskartellamt, απόφαση της 13ης Φεβρουαρίου 1969, Recueil 1969, σ. 12 επ.). Θα πρέπει, επομένως, να μην απομακρυνθούμε από τη θέση ότι η εφαρμογή του εθνικού δικαίου επιτρέπεται μόνο «στο βαθμό που δεν παραβλάπτει την ομοιόμορφη εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου του ανταγωνισμού και την επαγωγή πλήρων αποτελεσμάτων των μέτρων που θεσπίζονται κατ' εφαρμογή του στο σύνολο της κοινής αγοράς». Όσον αφορά δε το εθνικό δίκαιο του ανταγωνισμού υπό την ευρύτατη έννοια του όρου, δεν μπορεί να γίνει δεκτή η σκέψη ότι αυτό αφορά μόνο τις εθνικές απόψεις μιας περιπτώσεως.

Ωστόσο, σε περιπτώσεις σαν αυτές που μας απασχολούν εν προκειμένω, όπου μετά από εξέταση εκ μέρους της Επιτροπής εκδόθηκε απόφαση με αποτελέσματα οιονεί αρνητικής πιστοποιήσεως, τίποτα δεν εμποδίζει στην πραγματικότητα τον εθνικό δικαστή να εφαρμόσει το αυστηρότερο ενδεχομένως εθνικό δίκαιο. Στην περίπτωση αυτή το εθνικό δικαστήριο μπορεί να εκκινήσει από την υπόθεση ότι δεν παραβλάπτεται η ενιαία εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου του ανταγωνισμού, καθ' ότι η αρμόδια κοινοτική αρχή — και όταν ακόμα η εκτίμησή της

δεν δεσμεύει το εθνικό δικαστήριο — έχει εκφράσει την άποψη, ότι μετά την τροποποίηση των συμφωνιών το κοινοτικό δίκαιο δεν εφαρμόζεται πλέον. Επίσης, στην περίπτωση αυτή δεν μπορεί να θιγεί η πλήρης επέλευση των αποτελεσμάτων των θεσπισθέντων κατ' εφαρμογή του εν λόγω κοινοτικού δικαίου μέτρων, δεδομένου ότι ασφαλώς δεν συνιστά τέτοιο μέτρο η ανακοίνωση η οποία γνωστοποιεί στους ενδιαφερομένους την άποψη της Επιτροπής, ότι το κοινοτικό δίκαιο δεν βρίσκει εφαρμογή στην περίπτωσή τους. Εξάλλου, και στην περίπτωση αυτή δεν υπάρχει λόγος να ληφθούν τα «ενδεδειγμένα μέτρα» κατά την έννοια της αποφάσεως 14/68, δηλαδή να ανασταλεί η διαδικασία ενόψει του ενδεχομένου εκδόσεως αποφάσεως περί εξαιρέσεως με αναδρομική ισχύ, καθ' ότι δεν φαίνεται πιθανό ότι η Επιτροπή θα κλείσει τη διαδικασία με την έκδοση αποφάσεως, η επέλευση των αποτελεσμάτων της οποίας είναι δυνατόν να παρακωλυθεί από εθνική απόφαση.

2. Όσον αφορά, εξάλλου, την εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφοι 1 και 2, από τα εθνικά δικαστήρια σε περιπτώσεις όπου η Επιτροπή έχει ήδη εξετάσει το ζήτημα της εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως και έχει καταλήξει σε αρνητικό αποτέλεσμα το οποίο κατέστησε γνωστό με απόφασή της περί θέσεως της υποθέσεως στο αρχείο, τίποτε δεν κωλύει, κατά τη γνώμη μου, την εκ μέρους εθνικού δικαστηρίου εφαρμογή του άρθρου 85. Διότι, τα εθνικά δικαστήρια δεν δεσμεύονται σε καμία περίπτωση από τέτοιου είδους αποφάσεις· εξάλλου, δεν τίθενται εμπόδια ούτε από το άρθρο 9 του κανονισμού 17, επ' αυτού δε παραπέμπω, αφενός, στην απόφαση επί της υποθέσεως 127/73 (Belgische Radio en Televisie και Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs κατά SV SABAM και NV Fonior, απόφαση της 30ής Ιανουαρίου 1974, Recueil 1974, σ. 51) και, αφετέρου, στο γεγονός ότι οι διαδικασίες ενώπιον της Επιτροπής — σε όσες περιπτώσεις κινήθηκαν — τερματίστηκαν με τις προαναφερθείσες αποφάσεις.

Σε τέτοιες περιπτώσεις, όπου είναι δυνατόν να υπάρξουν διαφορετικές εκτιμήσεις σχετικά με το εφαρμοστέο του άρθρου 85, παράγραφος 1, το αποφασιστικό στοιχείο, επειδή ακριβώς η Επιτροπή δεν έκρινε ότι υπάρχει λόγος να εξετάσει το ενδεχόμενο εξαιρέσεως κατά το άρθρο 85, παράγραφος 3, είναι η εκτίμηση των δυνατοτήτων αυτών εξαιρέσεως από το εθνικό δικαστήριο. Εάν στο πλαίσιο αυτό το Δικαστήριο καταλήξει στο συμπέρασμα — η πρακτική της Επιτροπής και η νομολογία του παρόντος δικαστηρίου μπορούν, όπως προανέφερα, να παράσχουν κάποια βοήθεια —, ότι μπορεί να αναμένεται απόφαση περί εξαιρέσεως, πρέπει να θεωρήσει τη συμφωνία έγκυρη, γεγονός που ασφαλώς αποκλείει την εφαρμογή αυστηροτέρων εθνικών διατάξεων, η οποία θα έθιγε την υπόσταση της εν λόγω ενδεχομένης εξαιρέσεως. Εάν, αντίθετα, το εθνικό δικαστήριο φρονεί ότι δεν υπάρχει καμία προοπτική εκδόσεως αποφάσεως περί εξαιρέσεως, δεν έχει συνεπώς καμία αμφιβολία περί του ότι η οικεία συμφωνία δεν συμβιβάζεται προς τους κανόνες ανταγωνισμού της Κοινότητας, μπορεί ασφαλώς — κατά τη νομολογία επί της υποθέσεως 48/72 (de Haecht II, Recueil 1973, σ. 77) — να εφαρμόζει το άρθρο 85, παράγραφοι 1 και 2, και μάλιστα όχι μόνο με ισχύ ex nunc. Εάν, όμως, υφίστανται ως προς το θέμα αυτό αμφιβολίες, η μόνη ενδεδειγμένη λύση είναι να ανασταλεί η διαδικασία ώστε να ζητηθεί η γνωμοδότηση της Επιτροπής, η οποία θα διευκρινίσει το ζήτημα αν η θέση της υποθέσεως στο αρχείο πρέπει να είναι οριστική ή αν οι συμφωνίες — μετά ενδεχομένως από τη διατύπωση πρόσθετων ερμηνευτικών υποδείξεων επί του άρθρου 85, παράγραφοι 1 και 3, εκ μέρους του Δικαστηρίου — εκτιμώνται άλλως.

3. Επί των προσθέτων ζητημάτων που προκύπτουν από τον κατάλογο ερωτημάτων της 16ης Ιανουαρίου 1980, μπορούν, επομένως, να διατυπωθούν συνοπτικά οι ακόλουθες θέσεις, οι οποίες συνεπάγονται κάποια

τροποποίηση των απαντήσεων που πρότεινα στις προτάσεις που ανέφερα στην αρχή:

α) Στην περίπτωση παλαιών, όπως αποκαλούνται, συμφωνιών οι οποίες έχουν κοινοποιηθεί στην Επιτροπή ή δεν υπόκεινται στην υποχρέωση κοινοποιήσεως και ως προς τις οποίες η Επιτροπή μετά από σχετικό έλεγχο δεν εξέδωσε αρνητική πιστοποίηση ούτε απόφαση περί εξαιρέσεως, αλλά δήλωσε με διοικητική ανακοίνωση ότι δεν βλέπει κανένα λόγο να επέμβει κατά το άρθρο 85, παράγραφος 1, εφόσον δεν υπάρχει καμία πιθανότητα να εκδώσει η Επιτροπή απόφαση περί εξαιρέσεως, τίποτε δεν εμποδίζει την εφαρμογή του τυχόν αυστηρότερου υπό ορισμένη άποψη εθνικού δικαίου.

β) Σε μια τέτοια περίπτωση το εθνικό δικαστήριο μπορεί να διαπιστώσει την ακυρότητα τέτοιου είδους συμφωνιών κατά το άρθρο 85, παράγραφοι 1 και 2.

γ) Στην περίπτωση νέων συμφωνιών που έχουν κοινοποιηθεί ή απαλλαγεί της υποχρεώσεως προς κοινοποίηση και ως προς τις οποίες η Επιτροπή μετά τη σχετική εξέταση δεν εξέδωσε αρνητική πιστοποίηση ούτε απόφαση περί εξαιρέσεως, αλλά δήλωσε ότι δεν υπάρχει κανένας λόγος να τις προσβάλει κατά το άρθρο 85, παράγραφος 1, εφόσον δεν αναμένεται η έκδοση αποφάσεως περί εξαιρέσεως, τίποτε δεν εμποδίζει να εφαρμοστεί επί των εν λόγω συμφωνιών το εθνικό δίκαιο ή να διαπιστωθεί από το εθνικό δικαστήριο η ακυρότητά τους δυνάμει του άρθρου 85, παράγραφοι 1 και 2.